

แนวทางการออกแบบโครงการที่อยู่อาศัยริมคลองสำหรับผู้มีรายได้น้อย

กรณีศึกษา: ชุมชนหลักหก อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี

ศรุตม์ เสนวงษ์¹ และ ศาสตรา ศรีหาภาค¹

¹คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

บทคัดย่อ

แนวทางการออกแบบโครงการบ้านพักอาศัยริมคลองของผู้มีรายได้น้อย กรณีศึกษา: ชุมชนหลักหก อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี เป็นโครงการเพื่อนำเสนอรูปแบบสถาปัตยกรรมชุมชนของผู้มีรายได้น้อย ควบคู่ไปกับการออกแบบพื้นที่ริมคลอง มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาพื้นที่ตั้ง สำนวนบริบท และสภาพแวดล้อมของที่ตั้งโครงการที่อยู่อาศัยริมคลองสำหรับผู้มีรายได้น้อย เพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการและการวิเคราะห์แบ่งพื้นที่ใช้สอย และเพื่อเสนอแนะแนวทางการออกแบบพื้นที่โครงการที่อยู่อาศัยริมคลองสำหรับผู้มีรายได้น้อย วิธีการดำเนินงาน คือ ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ ศึกษาพื้นที่ตั้งโครงการที่มีการรुक้าของตัวที่อยู่อาศัยในชุมชนต่างๆ ในเขตของกรุงเทพมหานคร กำหนดแนวความคิดในการออกแบบโครงการ สรุปภาพรวมของโครงการ และสุดท้ายคือ การออกแบบและนำเสนอผลงาน

โครงการนี้ได้ออกแบบออกแบบรูปแบบสถาปัตยกรรมชุมชนควบคู่ไปกับการออกแบบพื้นที่ริมคลอง รวมไปถึงการออกแบบบ้านพักอาศัยของชาวบ้านตำบลหลักหก โดยการคำนึงถึงความเป็นอยู่แต่เดิมของชาวบ้าน เช่น จำนวนผู้อยู่อาศัยรวมในบ้านหรือลักษณะขนาดของครัวเรือน การประกอบอาชีพ การออกแบบเพื่อให้มีที่อยู่อาศัยเพียงพอต่อความต้องการของชาวชุมชน โดยจำแนกประเภทของที่อยู่อาศัย ได้ 6 แบบ และการออกแบบพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนกลาง ออกแบบให้เหมาะสมกับพื้นที่ของแต่ละจุด ได้แก่ พื้นที่ที่เหมาะสมกับการค้าขาย พื้นที่ลานเอนกประสงค์ และพื้นที่นันทนาการสำหรับผู้สูงอายุและเด็กสามารถใช้ได้ ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพื้นที่ชุมชนและคนในชุมชน

แนวทางการออกแบบโครงการบ้านพักอาศัยริมคลองของผู้มีรายได้น้อย กรณีศึกษา: ชุมชนหลักหก อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี สามารถต่อเติมภายในอนาคตได้เองหรือเป็นการพึ่งพาตนเองในกำลังทรัพย์ของตน โดยการออกแบบบ้านพักอาศัยนั้นจะใช้หลักการเว้นพื้นที่ไว้หนึ่งส่วนเพื่อสามารถให้ผู้อยู่อาศัยต่อเติมเองได้ในอนาคต รวมไปถึงการออกแบบพื้นที่กิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนได้มากขึ้น เพื่อช่วยส่งเสริมทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน รวมไปถึงมีการออกแบบที่ช่วยให้สภาพแวดล้อมของคลองและน้ำดีขึ้นเพื่อให้โครงการสามารถแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมได้ด้วยสถาปัตยกรรม

คำสำคัญ: โครงการที่อยู่อาศัย, ที่อยู่อาศัยริมคลอง, ผู้มีรายได้น้อย

Design Guideline Canal-Side Housing Project for Low-Income Persons

Case Study: Lak Hok Community, Mueang Pathum Thani district, Pathum Thani Province

Sarut Sanvong¹ and Sastra Srihabhak¹

¹Faculty of Architecture and Design, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

Abstract

Design Guideline Canal-Side Housing Project for Low-Income Persons Case Study: Lak Hok Community is a project to present community architecture for low-income people along with the design of canal-side areas. The objective is to study the location, survey the context and environment for low-income people to determine project details and analyze the usable space division and to suggest design guidelines for the canal-side housing project area for low-income earners. The method of operation is to study the feasibility of the project, Study the project area where there is encroachment on housing in various communities. Define project design concepts Summary of the overall project and finally presentation of the results.

This project has designed the community architecture along with the design of the canal-side area, including the design of the houses, taking into account the villagers' original lifestyle. For example, the total number of residents designed to provide sufficient housing to meet the needs of the community. There are 6 types of residences classified and the design of public areas or common areas. This causes interaction between the community area and people in the community.

This research can expand in the future by itself or be self-reliant on its own resources. The design of the residences uses the principle of leaving one area open so that residents can add on themselves in the future, including designing activity areas that allow residents to interact with the community more to help promote the way. The economic side of the community includes a design that helps improve the environment of the canal and water so that the project can solve housing and environmental problems through architecture.

Keywords: Housing Project, Canal-side Housing, Low-income Persons

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

กรุงเทพมหานคร เกิดน้ำท่วมใหญ่มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รัฐบาลทุกยุคสมัยได้เล็งเห็นถึงปัญหาและมีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาโดยตลอด หนึ่งในสาเหตุสำคัญของการเกิดน้ำท่วม คือ การตั้งบ้านเรือนรูกล่ำฟ้นที่คลอง เกิดเป็นชุมชนหนาแน่นริมคลอง โดยการรูกล่ำฟ้นส่งผลต่อการระบายน้ำลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ทางรัฐบาลจึงได้มีนโยบายในการขุดค้นพื้นที่บริเวณริมคลอง และขยายหน้าคลองให้กว้างขึ้นโดยทำเขื่อนริมคลอง เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการระบายน้ำและช่วยบรรเทาน้ำท่วม

โดยหนึ่งในโครงการแก้ไขปัญหานี้ คือ “โครงการบ้านประชารัฐริมคลอง” เป็นโครงการรื้อถอนบ้านเรือนริมคลองออก และสร้างเขื่อนริมคลองโดยใช้วิธีเชื่อมต่อเพื่อขยายหน้าตัดคลองให้มีความกว้างเพียงพอต่อการระบายน้ำสู่แม่น้ำเจ้าพระยาโดยจะเกิดขึ้นกับคลอง 9 แห่งในกรุงเทพฯ ได้แก่ คลองลาดพร้าว คลองเปรมประชากร คลองบางซื่อ คลองบางเขน คลองลาดบัวขาว คลองประเวศบุรีรมย์ คลองพระโขนง คลองพระยาราชนนตรี และคลองสามวา ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัย 10 ปี พ.ศ. 2559-2568 โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้มอบหมายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยใหม่แก่ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนริมคลองเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลดังกล่าว และเพื่อให้การแก้ไขปัญหามุมชนริมคลองเป็นไปตามแนวทางที่กำหนด (ที่มา: พอช., 2562) จากการทบทวนโครงการที่แล้วเสร็จ พบว่าบ้านที่สร้างขึ้นถูกสร้างมาจากแบบบ้านมาตรฐาน 2-3 ชั้น เพียงไม่กี่รูปแบบ ส่งผลให้เกิดภูมิทัศน์ที่ซ้ำกันตลอดริมคลอง และเขื่อนริมคลองที่ใช้เชื่อมต่อก็ทำลายระบบนิเวศน์ริมตัวคลอง อีกทั้งรูปทรงที่ตั้งฉากของเขื่อนคอนกรีตยังตัดขาดวิถีชีวิตของคนกับคลองออกจากกัน จากเหตุผลที่กล่าวมาจึงจำเป็นต้องหาแนวทางการออกแบบที่อยู่อาศัยริมคลองสำหรับผู้มีรายได้น้อย แนวทางใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว (Bltbangkok, 2562)

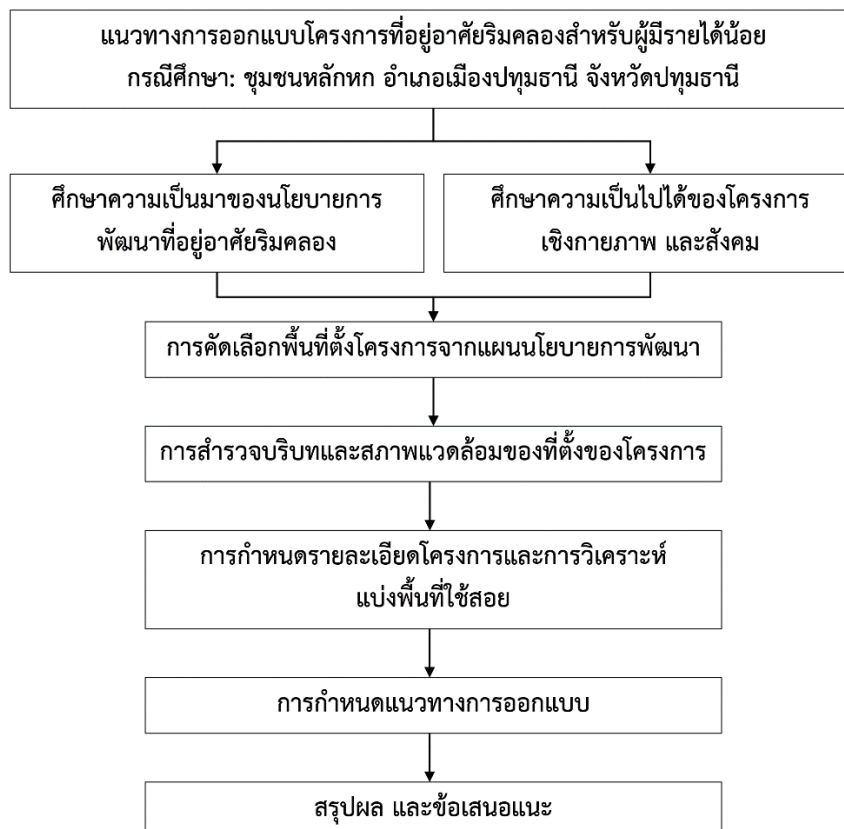
ภาพที่ 1 โครงการบ้านประชารัฐ ริมคลองลาดพร้าว

(ที่มา: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2562)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพื้นที่ที่ตั้งสำรวจบริบท และสภาพแวดล้อมของที่ตั้งโครงการที่อยู่อาศัยริมคลองสำหรับผู้มีรายได้น้อย
2. เพื่อกำหนดรายละเอียดโครงการและการวิเคราะห์แบ่งพื้นที่ใช้สอย
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการออกแบบพื้นที่โครงการที่อยู่อาศัยริมคลองสำหรับผู้มีรายได้น้อย

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิด

ที่มา: ผู้วิจัย

การดำเนินงานวิจัย

1. ศึกษาความเป็นมาและศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ
2. ศึกษาพื้นที่ตั้งโครงการที่มีการรुकล้ำของตัวที่อยู่อาศัยในชุมชนต่างๆ ในเขตของกรุงเทพมหานคร
3. รวบรวมข้อมูลด้านการบำบัดน้ำ รวมไปถึงการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ช่วยเรื่องการบำบัดน้ำและธรรมชาติ
4. ค้นหาข้อมูลด้านกฎหมายของตัวโครงการ

5. กำหนดแนวความคิดในการออกแบบโครงการ
6. สรุปภาพรวมของโครงการ
7. ออกแบบและนำเสนอผลงาน

การคัดเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ

หลักการในการเลือกโครงการคือพิจารณาตามแผนนโยบาย 20 ปี โดยได้คัดเลือก 2 จาก 9 คลองมาเป็นเกณฑ์ในการเลือกระหว่าง คลองลาดพร้าว และคลองเปรมประชากรโดย ทั้ง 2 คลองนี้มีข้อมูลเพียงพอต่อการศึกษา โดยทางสำนักงานองค์กรพัฒนาชุมชน (พ.อ.ช.) ได้แนะนำให้เลือกคลองเปรมประชากร เพราะว่ามีข้อมูลเพียงพอและมีพื้นที่ที่สามารถลงได้จริงและยังอยู่ในแผนดำเนินงานทำให้ทำวิจัยได้ราบรื่นกว่าคลองลาดพร้าว โดยมีการดำเนินงานไปแล้วถึง 75% (ณ วันที่ 28 ธันวาคม 2565) ส่วนคลองเปรมประชากรที่มีข้อมูลที่เท่ากันนั้นยังมีการดำเนินที่น้อยกว่าถึง 40% ด้วยกันทำให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวกกว่าคลองลาดพร้าว จึงได้เลือกที่ตั้งอยู่ที่คลองเปรมประชากร หลังจากนั้นได้ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่ตั้งโครงการโดยจะคัดเลือกจาก 3 ในพื้นที่ในแผนของโครงการการทำเขื่อนกั้นน้ำและการขยายคลองรวมไปถึงการพัฒนาที่อยู่อาศัยริมคลองตลอดแนวคลองเปรมประชากร โดยจะคัดเลือกจากช่วงของนโยบายการสร้างเขื่อนรวมถึงการรื้อถอนและสร้างบ้านอยู่ในแผนดำเนินงาน (ทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้แนะนำพื้นที่เข้าถึงได้ง่ายมาให้ทำโครงการ) ทั้งหมด 3 พื้นที่ มีดังนี้ (เทศบาลตำบลหลักหก อำเภอเมืองจังหวัดปทุมธานี, 2560)

ภาพที่ 3 พื้นที่ ก, ข และ ค

ที่มา: Google Map เขียนแผนภาพโดยผู้วิจัย

ในการพิจารณาพื้นที่ตั้งโครงการ (ก) (ข) และ (ค) โดยมีค่าการให้คะแนนตามตารางจาก การวิเคราะห์ต่างๆ สรุปได้ว่า พื้นที่ตั้ง (ก) มีขนาดพื้นที่โครงการ การเข้าถึงโครงการ ขอบเขตของโครงการและขอบเขตของข้อมูลโครงการที่เหมาะสม

ตารางที่ 1 เกณฑ์ในการประเมินการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ

เกณฑ์การพิจารณา	คะแนน			ค่าน้ำหนัก	คะแนน x ค่าน้ำหนัก		
	ก	ข	ค		ก	ข	ค
คุณค่าด้านงานสุนทรียภาพ	5	5	5	3	15	15	15
ขนาดพื้นที่โครงการ	4	3	3	4	16	12	12
การเข้าถึงโครงการ	3	1	2	4	12	4	8
ขอบเขตของโครงการ	4	3	3	5	20	15	15
ขอบเขตของข้อมูลโครงการ	5	3	3	5	25	15	15
รูปร่างของพื้นที่โครงการ	3	4	5	2	6	8	10
รวม	26	19	21		94	69	75

ขอบเขตกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ใช้สอยหลักคือชาวบ้านที่รู้จักส่วนตัวคล่อง โดยจะแบ่งออกเป็นตามประเภทของรูปแบบของบ้านทั้งหมด 6 ประเภทได้แก่ 1. บ้าน 1 ชั้นที่มีผู้อยู่อาศัยไม่เกิน 3 คน 2. บ้าน 1 ชั้นที่มีผู้อยู่อาศัย 3-6 คน 3. บ้าน 2 ชั้นที่มีผู้อยู่อาศัยเป็นครอบครัวใหญ่ 4. บ้านที่มีรถยนต์เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ 5. บ้านเช่า 6. บ้านที่ประกอบอาชีพค้าขาย (เช่น ค้าขายอาหาร หรือค้าขายของชำ) โดยจะแบ่งแยกย่อยออกมาจากประเภทของบ้านคือ อายุ และ อาชีพ และอีกกลุ่ม คือ กลุ่มคนในชุมชนใกล้เคียง ที่เข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่ เพื่อกำหนดพื้นที่ และการพักผ่อนหย่อนใจ รวมไปถึงกลุ่มคนที่เข้ามาใช้งานทางศาลาประชาคมในพื้นที่ตลาด

ภาพที่ 4 การจำแนกผู้ใช้สอยหลักโครงการ

ที่มา: ผู้วิจัย

หลังจากนั้น ได้ทำการศึกษาการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ช่วยเรื่องการบำบัดน้ำและธรรมชาติ, ค้นหาข้อมูลด้านกฎหมายของตัวโครงการ กำหนดแนวความคิดในการออกแบบโครงการ สรุปภาพรวมของโครงการ ออกแบบและนำเสนอผลงาน

การสำรวจบริบทและสภาพแวดล้อมของที่ตั้งของโครงการ

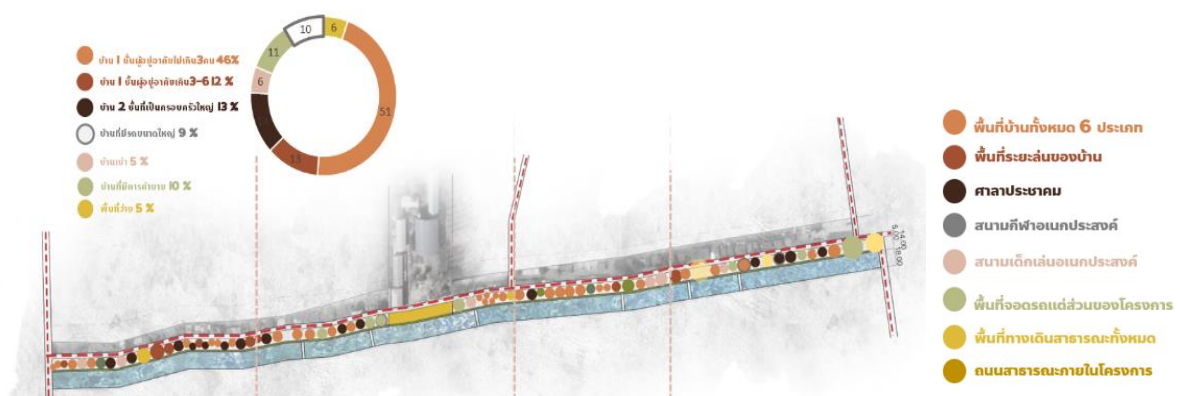
โดยการสำรวจบริบทและสภาพแวดล้อมเดิมของโครงการนั้นจะทำการสำรวจรายละเอียดทั้งหมดของชุมชนหลักหก คลองเปรมประชากร จังหวัดปทุมธานี โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน เพื่อให้สะดวกในการสำรวจและการนำเสนอ

ภาพที่ 5 การจำแนกผู้ใช้สอยหลักโครงการ

ที่มา: Google Map, 2022 เขียนแผนภาพโดยผู้วิจัย

โดยการแบ่งการสำรวจนั้นสามารถจำแนกที่อยู่อาศัยในพื้นที่ออกเป็น 6 ประเภท และสำรวจแต่ละหัวข้อ ดังนี้ การประกอบอาชีพ จำนวนผู้อยู่อาศัยและครัวเรือน

ภาพที่ 6 ผลสำรวจพื้นที่บ้านทั้งหมด 6 ประเภท

ที่มา: ผู้วิจัย

ส่วนที่ 1 เป็นส่วนแรกสุดของการเข้าออกของที่ตั้งโครงการและยังเป็นจุดที่ติดกับถนนใหญ่ทำให้การเชื่อมต่อของคนหมู่บ้านกับคนภายนอก ส่วนที่ 1 นั้นมีความเชื่อมต่อกันได้ง่ายกว่าส่วนอื่นและการอยู่อาศัยจะไม่เป็นกลุ่มหรือเครือญาติเท่าไรนัก ไม่ค่อยมีครอบครัวใหญ่ในส่วนแรก

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่มีโรงเรียน ทำให้การสัญจรในช่วงเช้าและเย็นค่อนข้างติดขัดและยังเป็นส่วนที่เป็นจุดรวมพลของชาวบ้านมีศาลาและพื้นที่ว่างหน้าโรงเรียนทำให้มีผู้คนออกมาพบปะกันในทุกเวลา เท่าที่สังเกตทำให้ได้รู้ว่าส่วนนี้มีค้าขายที่เกื้อหนุนกันตามเวลาที่นักเรียน ถึงเวลาเลิกเรียนส่วนการอยู่อาศัยนั้นจะคล้ายส่วนแรกแต่คนในส่วนนี้มักจะประกอบอาชีพค้าขายมากกว่าส่วนอื่นๆ

ส่วนที่ 3 เป็นส่วนที่มีครอบครัวใหญ่และเครือญาติ ทำให้การอยู่อาศัยของส่วนนี้ค่อนข้างที่จะแน่นเป็นพิเศษ

ส่วนที่ 4 จะคล้ายส่วนที่ 3 คือจะเป็นส่วนที่มีครอบครัวใหญ่ และเครือญาติ ทำให้การอยู่อาศัยของส่วนนี้ค่อนข้างที่จะแน่นเป็นพิเศษ แต่จะต่างที่ส่วนนี้จะมีเด็กและคนชราอยู่มาก

การสำรวจและวิเคราะห์บริบทนั้นทำให้ได้รู้และทราบถึงความเป็นอยู่ของผู้ใช้งานของโครงการทำให้การวางแผนรวมถึงการออกแบบบ้านพักอาศัยสามารถทำได้แบบสะดวกมากขึ้นส่งผลให้ งานออกแบบเข้าใจความต้องการของผู้ใช้งานได้อย่างแท้จริง รวมไปถึงการสำรวจพื้นที่ว่างในแต่ละส่วนนั้น ทำให้ได้ทราบถึงพื้นที่ว่างในโครงการที่สามารถออกแบบเป็นพื้นที่กิจกรรมของตัวโครงการเพื่อให้คนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับตัวโครงการมากที่สุด

การกำหนดรายละเอียดโครงการและการวิเคราะห์แบ่งพื้นที่ใช้สอย

จากการสำรวจพื้นที่โครงการสามารถแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็น 1. พื้นที่พักอาศัย (1 Module ขนาด 32 ตารางเมตร เพียงพอต่อการอยู่อาศัยของ 1 ครอบครัวข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) และ 2. พื้นที่กิจกรรมสาธารณะหรือพื้นที่ส่วนกลางภายในชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. พื้นที่บ้านพักอาศัย 6 ประเภท (1) บ้าน 1 ชั้นที่มีผู้อยู่อาศัยไม่เกิน 3 คน (2) บ้าน 1 ชั้นที่มีผู้อยู่อาศัย 3-6 คน (3) บ้าน 2 ชั้นที่มีผู้อยู่อาศัยเป็นครอบครัวใหญ่ (4) บ้านที่มีรณขนาดใหญ่เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ (5) บ้านเช่า 2 รูปแบบ (6) บ้านที่ประกอบอาชีพค้าขาย (เช่น ค้าขายอาหาร หรือค้าขายของชำ)

2. พื้นที่กิจกรรมสาธารณะหรือพื้นที่ส่วนกลางภายในชุมชน ประกอบด้วย ศาลาประชาคม, สนามกีฬาเอนกประสงค์, สนามเด็กเล่นเอนกประสงค์, พื้นที่จอดรถ, พื้นที่ทางเดินสาธารณะริมคลอง (เป็นพื้นที่ระยะร่นตามกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 55 (พ.ศ.2543)) (อิสระพงศ์, 2564) และพื้นที่ทางเดินฟุตบอลสาธารณะ

ผลการวิจัย

แนวทางการออกแบบพื้นที่ริมคลอง

การออกแบบพื้นที่คลองคือการทำให้คลองมีประสิทธิภาพในการระบายน้ำและการทำงานของระบบการบำบัดน้ำให้ได้ดีด้วยตัวของมันเองในระดับหนึ่ง โดยมีการศึกษาพื้นที่ที่ได้ข้อมูลมาจาก องค์การพัฒนา

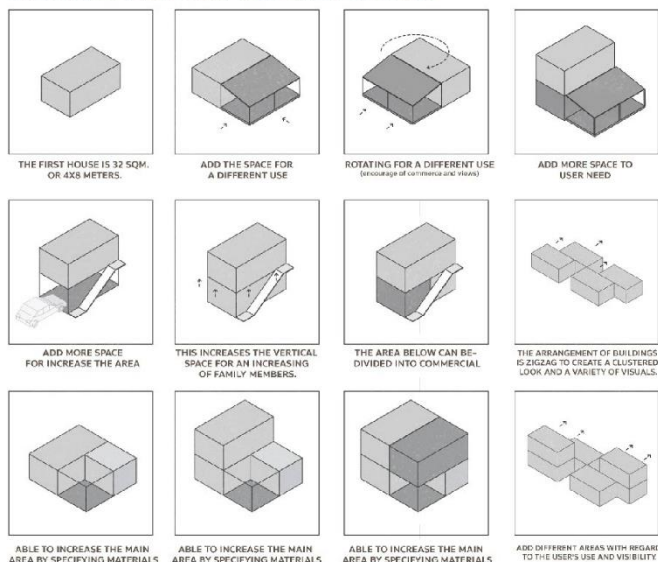
ชุมชน และ สำนักการระบายน้ำกรุงเทพมหานคร ว่าพื้นที่คลองจะสามารถอยู่ด้วยหน้าดินธรรมชาติในอัตราส่วนที่ 1:9 ทำให้การมีการยึดหน้าดินได้โดยไม่ถล่ม โดยแบ่งเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ (1) พื้นที่เปียก ทำหน้าที่เป็นบริเวณชายฝั่ง, พื้นที่ริมน้ำ (Riparian Zone) ปลุกพืชยึดหน้าดิน (2) พื้นที่แห้งด้านแรก ทำหน้าที่ตกตะกอนของน้ำ (Clarifier) (3) พื้นที่แห้งด้านที่สอง จะเป็นพื้นที่บำบัดน้ำทิ้ง (Grey Water) ทำหน้าที่เป็นด่านสุดท้ายของการบำบัดน้ำเพื่อนำกลับไปใช้การเกษตร หรือการทำให้คลองบำบัดน้ำที่เน่าเสียกลับมาสู่สภาพเดิมได้ (นิธิวิติ, 2558)

แนวทางการออกแบบส่วนที่อยู่อาศัย

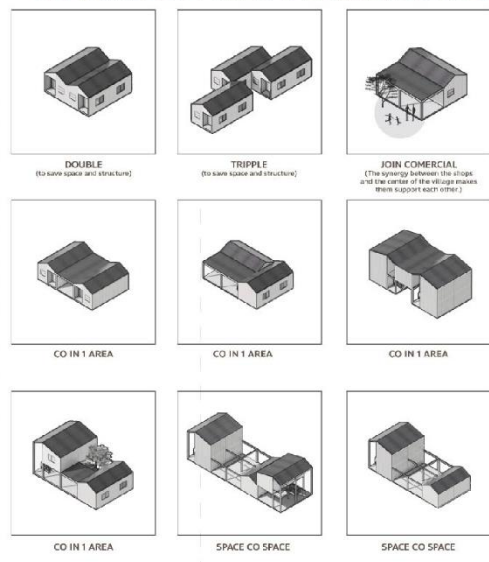
คือการใช้แนวความคิด (Incremental Architecture) คือการสร้างพื้นที่ไว้ ส่วนหนึ่งและการเหลือพื้นที่ไว้อีกบางส่วนทำให้ผู้อยู่อาศัยหรือชาวบ้านสามารถสร้างพื้นที่ของตนเองได้ในอนาคตโดยใช้กำลังทรัพย์ของตนเองในการต่อเติมเพื่อทำให้เกิดพื้นที่ตรงตามความต้องการของผู้อยู่อาศัยโดยจะแบ่งการออกเป็นทั้งหมด 6 รูปแบบหลัก และมีรูปแบบหลังย่อยไปอีกไปตามความเหมาะสมรวมถึงความต้องการของตัวผู้ใช้งาน เช่น ความต้องการของผู้ใช้มีการประกอบอาชีพค้าขายอาหารตามสั่ง ต้องการพื้นที่ขายและพื้นที่นั่งในการประกอบอาชีพ จะออกแบบให้มีพื้นที่ว่างไว้เพื่อผู้ใช้งานและการย้ายตำแหน่งหน้าร้านรวมถึงตัวอาคารเหล่านี้จะเข้าใกล้ตัวพื้นที่ส่วนกลางมากขึ้นเพื่อเป็นการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันของระหว่างร้านค้าและพื้นที่ส่วนกลางเป็นการพึ่งพาอาศัยกัน

นอกจากจะมี 6 รูปแบบหลักแล้วจะมีรูปแบบในการจัดวางบ้านรวมถึงการใช้โครงสร้างร่วมกันของแต่ละแบบออกมาให้ชัดเจนเพื่อประหยัดงบประมาณในการก่อสร้างรวมถึงการใช้พื้นที่ร่วมกันให้ได้พื้นที่และประโยชน์มากที่สุดของการเป็นเพื่อนบ้าน หรือเครือญาติ

HOUSING PROCESS CLASSIFICATION

HOUSING MUTUALITY CLASSIFICATION

ภาพที่ 7 แนวความคิดในการออกแบบส่วนที่อยู่อาศัย

ที่มา: ผู้วิจัย

การออกแบบส่วนที่อยู่อาศัยแบบที่ 1 คือ การนำพื้นที่ขนาด 4x8 หรือ 32 ตารางเมตร ทำให้พื้นที่เป็น Modular ส่งผลต่อการก่อสร้างสะดวกมากยิ่งขึ้น บ้านรูปแบบที่ 1 ถูกออกแบบมาให้รองรับได้ 1 ครอบครัว หรือ 3-6 คนเท่านั้น

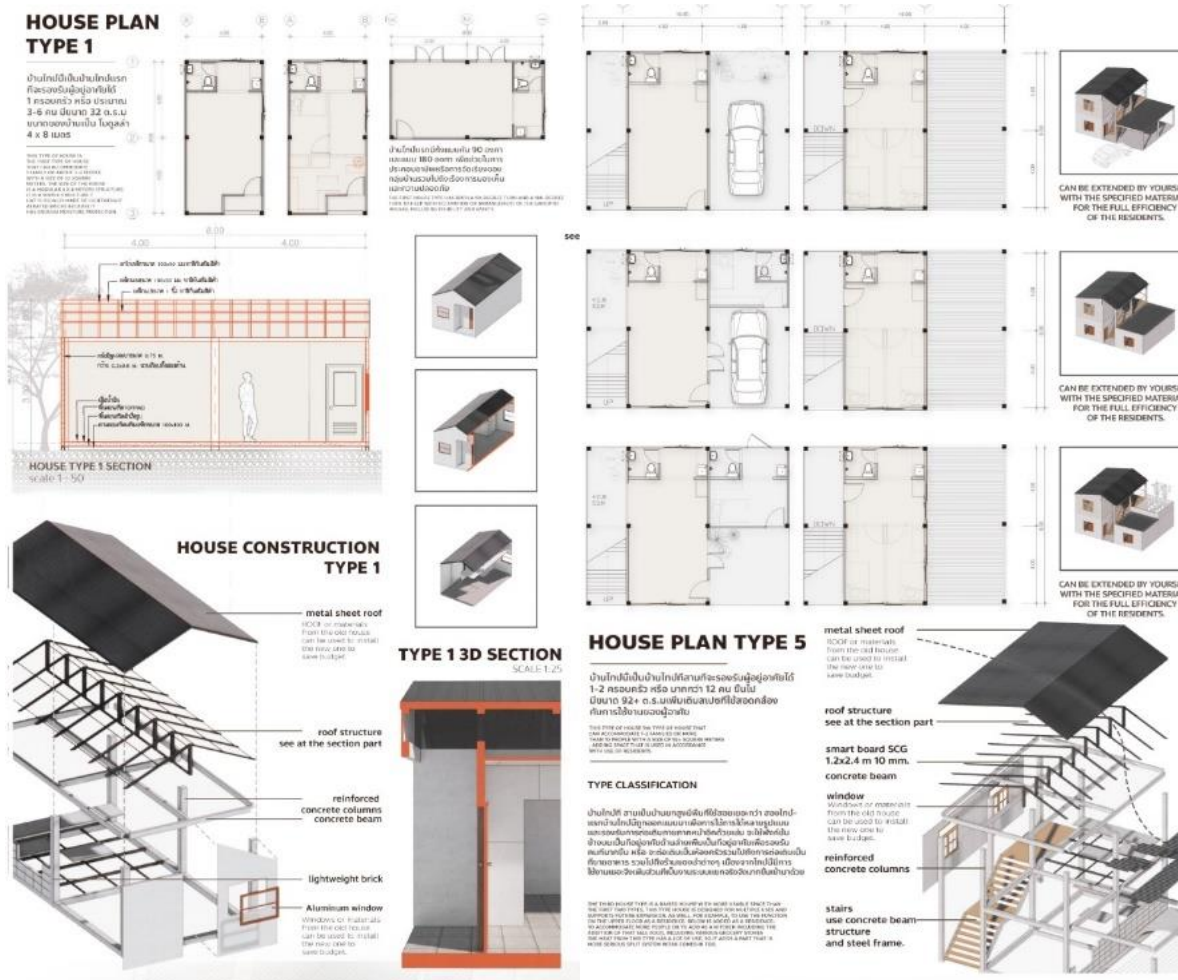
การออกแบบส่วนที่อยู่อาศัยแบบที่ 2 คือ การเพิ่มพื้นที่ว่างเข้าไปขนาด 32 ตารางเมตร เพื่อทำให้เกิดพื้นที่ ที่สามารถใช้งานได้แบบยืดหยุ่นตามความต้องการของตัวผู้อยู่อาศัยสามารถเพิ่มขนาดหรือพื้นที่ที่ต้องการได้ตามความต้องการหรือความเหมาะสมของอาชีพ เช่น อาชีพทำการร้านขายของชำ สามารถแบ่งพื้นที่เพิ่มเข้ามาเป็น 2 ส่วน ในการใช้งานระหว่างการค้าขายและการอยู่อาศัย

การออกแบบส่วนที่อยู่อาศัยแบบที่ 3 คือ การคำนึงถึงจำนวนของผู้อยู่อาศัยทั้งหมดโดยคิดจากการสำรวจเดิมรูปแบบนี้จะเป็นรูปแบบที่มีผู้อยู่อาศัยคล้ายกับรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 2 แต่จะต่างตรงที่รูปแบบที่ 3 จะมีพื้นที่ว่างที่สามารถต่อเติมได้จากตัวด้านล่างของบ้านหรือใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น เพิ่มเติมเป็นโรงจอดรถ, ห้อง, หรือเป็นร้านค้า

การออกแบบส่วนที่อยู่อาศัยแบบที่ 4 คือ การคำนึงถึงจำนวนของผู้อยู่อาศัยทั้งหมดโดยคิดจากการสำรวจเดิมโดยผู้อยู่อาศัยของบ้านรูปแบบที่สี่นั้นจะเป็นครอบครัวใหญ่อยู่ได้ถึง 2 ครอบครัว หรือ มากกว่า 10 คนอยู่อาศัย โดยจะมีพื้นที่ทั้งหมด 64 ตารางเมตร และจะมีพื้นที่ตรงบันไดและพื้นที่ใต้บันไดสำหรับผู้อยู่อาศัยที่มากขึ้นอาจจะต้องเพิ่มตามความต้องการของผู้อยู่อาศัย

การออกแบบส่วนที่อยู่อาศัยแบบที่ 5 คือ การคำนึงถึงจำนวนของผู้อยู่อาศัยทั้งหมดโดยจะคล้ายรูปแบบที่ 4 แต่จะเพิ่มพื้นที่ในการรองรับครอบครัวที่มีขนาดใหญ่มากขึ้นหรือความต้องการในการใช้ชีวิต รวมไปถึงการประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัยด้วย

การออกแบบส่วนที่อยู่อาศัยแบบที่ 6 คือ การคำนึงถึงรูปแบบของบ้านตั้งแต่เริ่มต้น โดยรูปแบบที่ 6 จะเป็นรูปแบบของบ้านเช่า จึงจะต้องเป็นบ้านที่ถ้าไม่มีผู้เช่าตามรายชื่อของสหกรณ์ของผู้เช่าของทางสถาบันองค์กรพัฒนาชุมชนแล้วจะถูกรื้อถอนตามกำหนดการไม่มีผู้เช่าอยู่อาศัยตามกฎหมายเป็นเวลา 1 ปี เพราะฉะนั้นโครงสร้างจึงสร้างไว้ให้ใช้โครงสร้างซ้อนทับกันทั้งหมด ทั้งหมดนี้เพื่อถึงเวลารื้อถอนหรือก่อสร้างจะก่อสร้างได้ไวและรื้อถอนได้รวดเร็ว รูปแบบที่ 6 จึงเป็นรูปแบบที่ก่อสร้างได้รวดเร็วและเหมาะกับรูปแบบการเช่า

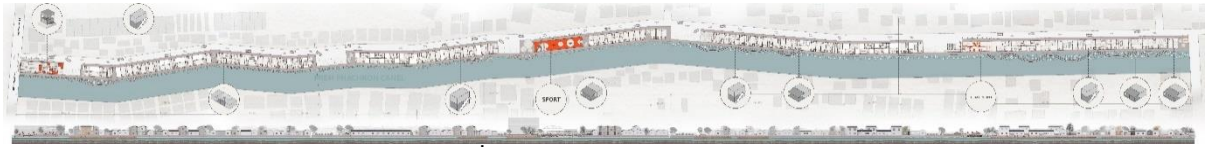
ภาพที่ 8 บางส่วนของการออกแบบส่วนที่อยู่อาศัย แบบที่ 1 และ 5
ที่มา: ผู้วิจัย

แนวทางการออกแบบพื้นที่ส่วนกลางภายในชุมชน

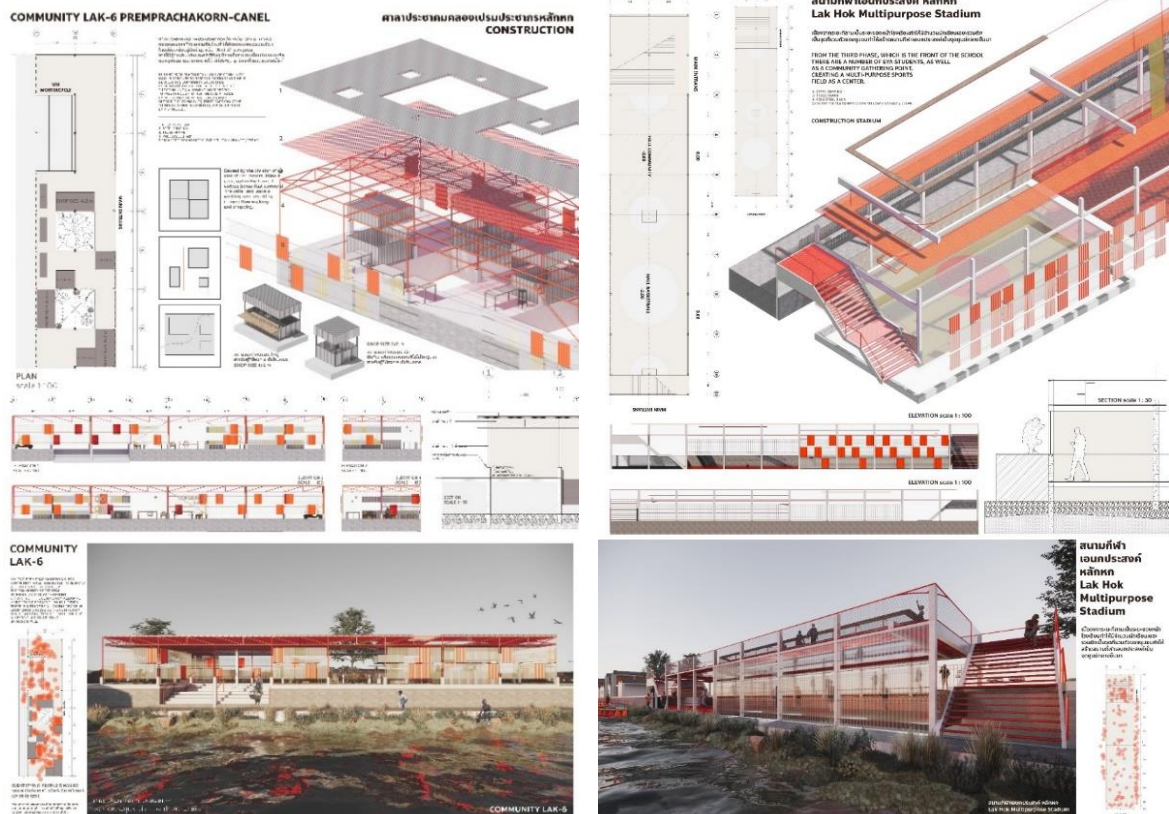
การออกแบบพื้นที่ส่วนกลางนั้นจะแบ่งได้ตามแต่ละของพื้นที่โดยจะแบ่งการให้ความสำคัญของพื้นที่กันไปตามแต่ละส่วน โดยแต่ละส่วนนั้นจะมีการใช้งานรวมไปถึงผู้ใช้งานที่ต่างกัน ได้แก่ ส่วนที่ 1 มีหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างชุมชนและภายนอกชุมชน จึงเหมาะกับการเป็นจุดศูนย์รวม เช่น ตลาด ศาลาประชาคม หรือขนส่งมวลชนในรูปแบบต่างๆ ส่วนที่ 3 เป็นที่ตั้งของโรงเรียน ทำให้มีการใช้งานที่เป็นช่วงเวลาเช่น เวลาเช้าและเย็นจะเป็นช่วงเวลาที่ เด็กนักเรียนจะออกมาทำกิจกรรมทางการกีฬาต่างๆ รวมไปถึงการรวมตัวพบปะพูดคุยกันของเหล่าผู้ปกครอง ทำให้เกิดการค้าขายที่เกิดขึ้น รวมไปถึงสามล้อเข้ามาเป็นช่วงเวลาที่นักเรียนเลิกเรียน ส่วนที่ 4 เป็นส่วนที่มี ครอบครัวใหญ่อยู่กันจำนวนมากทำให้มี เด็กเล็ก-โต และคนชรา อาศัยอยู่ร่วมกันทำให้เกิดการออกแบบพื้นที่การใช้งานเพื่อคนทุกกลุ่ม

รวมถึงการออกแบบพื้นที่เชื่อมต่อเกิดจากการวางลาดหน้าดินและปลูกพืชเพื่อพรางหน้าดินไม่ให้เกิดการทรุดตัวรวมไปถึงการทำให้ระบบนิเวศของคลองดีขึ้น จึงได้สร้าง พื้นที่เชื่อมต่อเพื่อกันพืชให้พรางหน้าดินได้

ดีขึ้นและไม่ได้เกิดการกระจายพันธุ์ของพืชที่อาจทำให้คลองกลับไประบายน้ำได้ไม่ดีเหมือนในอดีต และยังเป็น การเชื่อมต่อจุดต่อจุดระหว่างส่วนกลางและร้านค้าของชุมชนแต่ละร้านด้วย

ภาพที่ 9 ผังรวม และรูปด้านโครงการ
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 10 การออกแบบส่วนศาลาประชาคม และสนามกีฬาเอนกประสงค์
ที่มา: ผู้วิจัย

สรุปและอภิปรายผล

โครงการการออกแบบที่อยู่อาศัยริมคลองของผู้มีรายได้น้อย กรณีศึกษา: ชุมชนหลักหก อำเภอเมือง ปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี เป็นโครงการเพื่อการนำเสนอการออกแบบสถาปัตยกรรมชุมชนควบคู่ไปกับการ ออกแบบพื้นที่ริมคลอง โดยโครงการชุมชนหลักหก คลองเปรมประชากร จังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนที่มีการ อยู่อาศัยของผู้คนหลากหลายในด้านการประกอบอาชีพ การนำเสนอเอกลักษณ์ในด้านสถาปัตยกรรมชุมชน เพื่อการเพิ่มศักยภาพด้านการอยู่อาศัยและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองร่วมกับตัวโครงการ

รูปแบบของโครงการ คือ การทำพื้นที่หน้าคลองเพียงพอต่อการระบายน้ำ โดยการวิเคราะห์และมีกระบวนการออกแบบของหน้าดิน รวมไปถึงการทำให้พื้นที่หน้าคลองแต่เดิมที่ไม่มีการบำบัดน้ำด้วยตนเองสามารถบำบัดน้ำเบื้องต้นด้วยตนเองได้ และนำน้ำกลับมาใช้ภายในโครงการได้อีกด้วย เป็นการออกแบบรูปแบบสถาปัตยกรรมชุมชนควบคู่ไปกับการออกแบบพื้นที่ริมคลอง รวมไปถึงการออกแบบบ้านพักอาศัยของชาวบ้านตำบลหลักหก หมู่ 1 และ หมู่ 6 จะออกแบบโดยการคำนึงถึงความเป็นอยู่แต่เดิมของชาวบ้าน เช่น จำนวนผู้อยู่อาศัยรวมในบ้านหรือลักษณะขนาดของครัวเรือน การประกอบอาชีพ การออกแบบเพื่อให้มีที่อยู่อาศัยเพียงพอต่อความต้องการของชาวชุมชน โดยจำแนกประเภทของที่อยู่อาศัย ได้ 6 แบบ คือ 1. บ้าน 1 ชั้นที่มีผู้อยู่อาศัยไม่เกิน 3 คน 2. บ้าน 1 ชั้นที่มีผู้อยู่อาศัย 3-6 คน 3. บ้าน 2 ชั้นที่มีผู้อยู่อาศัยเป็นครอบครัวใหญ่ 4. บ้านที่มีขนาดใหญ่เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ 5. บ้านเช่า 2 รูปแบบ 6. บ้านที่ประกอบอาชีพค้าขาย เช่น ค้าขายอาหาร หรือค้าขายของชำ และการออกแบบพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนกลาง ออกแบบให้เหมาะสมกับพื้นที่ของแต่ละจุด ได้แก่ พื้นที่ที่เหมาะสมกับการค้าขาย เพราะเป็นพื้นที่แรกและพื้นที่เดียวที่สามารถติดกับถนนใหญ่รวมถึงการสัญจรทั้งหมดทำให้เหมาะกับการค้าขายรวมถึงเป็นจุดที่สามารถเป็นการประชุมกันระหว่างชาวบ้านและชุมชน จุดที่สองจะเป็นจุดที่มีโรงเรียนตั้งอยู่ทำให้เหมาะสมจะออกแบบพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ลานกีฬาเอนกประสงค์ เพราะมีการเล่นกีฬาแต่เดิมอยู่ที่จุดนั้นและเพื่อส่งเสริมการกีฬาของเยาวชนในชุมชน จุดที่สามเป็นจุดที่มีครอบครัวใหญ่อยู่รวมกันเป็นจำนวนมากทำให้มีการออกแบบพื้นที่ที่สามารถให้ครอบครัวเกิดนันทนาการได้มากที่สุด สามารถนำผู้สูงอายุหรือเด็กมาใช้ในการพื้นที่ได้ ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพื้นที่ชุมชนและคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรเพิ่มเติมเนื้อหาในส่วนของวัสดุการก่อสร้างรวมถึงการด้านวิศวกรรมการก่อสร้างเพื่อจะได้นำไปใช้ประโยชน์กับตัวโครงการให้ได้มากที่สุด และควรมีการออกแบบที่ลงรายละเอียดของบ้านพักอาศัยริมคลองให้ชัดเจนรวมถึงความเป็นอยู่แต่ละหลังและการเชื่อมต่อระหว่างบ้านต่อบ้านให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เทศบาลตำบลหลักหก อำเภอเมืองจังหวัดปทุมธานี. (2560). *ข้อมูลตำบลหลักหก*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <https://lakhok.go.th/>, 1 ตุลาคม 2565.
- นิธิวดี ทองป่อง. (2558). บทความวิชาการ: "แนวทางการออกแบบและปรับปรุงภูมิทัศน์บนทางระบายน้ำเสียสาธารณะโดยวิธีการบำบัดน้ำเสียวิธีธรรมชาติด้วยระบบพืชพันธุ์อย่างมีสุนทรียภาพทางทัศนภาพ". *Veridian e-Journal*, ปีที่ 8, ฉบับที่ 1, (มกราคม-เมษายน 2558), หน้า 1402-1418.
- อิสระพงศ์ หนูนุกัถิ. (2564). *กฎกระทรวงฉบับที่ 55 (พ.ศ. 2543)*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <http://hydrolaw.thaiwater.net/web>, 25 ธันวาคม 2565.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2562). *ชุมชนรายได้ร้อยริมคลอง*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <https://web.codi.or.th/index.php/>, 18 พฤศจิกายน 2565.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2562). *บ้านใหม่-ชีวิตใหม่ของชาวชุมชนริมคลองลาดพร้าว-เปรมประชากร*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <https://web.codi.or.th>, 20 พฤศจิกายน 2565.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2562). *การพัฒนาที่อยู่อาศัยริมคลอง*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: https://web.codi.or.th/development_project, 22 พฤศจิกายน 2565.
- Bltbangkok. (2562) *นโยบายการพัฒนาคลอง 9 คลองหลักของกรุงเทพมหานคร 2560*. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <https://www.bltbangkok.com>, 26 ธันวาคม 2565.